

*Лук'янчиков Є.Д., професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України «КПІ» імені Ігоря Сікорського, доктор юридичних наук, професор*

## **ОСВІДУВАННЯ – ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ**

Виявлення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, було і залишається прерогативою спеціальних оперативних підрозділів. Доказування фактів протиправної діяльності здійснюється кримінально-процесуальними засобами, важлива роль в структурі яких належить слідчим (розшуковим) діям, за допомогою яких відбувається формування доказів внаслідок отримання інформації від речей (слідчий огляд, обшук, освідування). Організація і тактика їх проведення щодо розглядуваної категорії злочинів має певну специфіку та зумовлює необхідність розгляду окремих із них.

Однією із таких слідчих (розшукових) дій є освідування (ст. 241 КПК України), яку в теорії розглядають як різновид слідчого огляду, специфіка якого обумовлюється об'єктом – тіло живої людини. Дана слідча (розшукова) дія належить до групи нонвербальних. Основним методом під час її проведення є звичайне спостереження за допомогою органів зору. Для поліпшення умов спостереження можуть використовуватись різноманітні освітлювальні прилади та пристрої, збільшувальні прилади (лупа) та світлофільтри для відшукування на тілі людини дрібних та слабо контрастних слідів наркотичної речовини або речовин, які використовуються для виготовлення наркотиків.

Як засіб інформаційного забезпечення розслідування, освідування є різновидом слідчого огляду. У зв'язку із цим слід визнати помилковим віднесення до завдань даної слідчої дії встановлення стану та інших властивостей організму людини, що мають значення для кримінального провадження. Встановлення стану людини, що перебуває під дією лікарських чи наркотичних речовин потребує спеціальних медичних досліджень і є завданням судової експертизи. Тому, незважаючи на те, що законодавець не відносить встановлення цих обставин до тих, для яких проведення експертизи є обов'язковим (ч. 2 ст. 242 КПК), практика

засвідчує, що в усіх кримінальних провадженнях за даними фактами проводилась експертиза. Це відповідає загальному правилу про те, що в усіх випадках експертиза має призначатися тоді, коли для з'ясування певних обставин потрібні спеціальні знання.

Чинний КПК України визначає коло осіб, які можуть бути піддані освідуванню (підозрюваний, свідок, потерпілий) (ч. 1 ст. 241). Зважаючи на коло осіб, які можуть бути носіями інформації про розглядувані злочини, поширеними є випадки, коли такі особи відмовляються від освідування, що створює несприятливу (конфліктну) ситуацію.

У таких випадках слідчий має застосувати тактичні прийоми, щоб переконати особу добровільно пройти освідування та роз'яснює, що воно може бути проведено примусово. Зважаючи на те, що освідуванню можуть піддаватися особи різних груп учасників кримінального провадження (підозрюваний, свідок), в теорії по різному вирішують питання застосування примусу. Одні категорично заперечують його застосування, інші допускають таку можливість за певних умов.

Більшість авторів допускають примусове освідування підозрюваного та розглядають умови, за яких воно може бути проведено – зібраними доказами підозрюваний певною мірою викривається у злочині і виявляє зрозумілу зацікавленість у приховуванні його слідів, що знаходяться на тілі [1, с. 72].

Дещо інше ставлення науковців спостерігається щодо примусового освідування свідка. Так, Д. О. Савицький наголошує, що освідування свідка може проводитися у виняткових, чітко визначених законом випадках. Оскільки закон таких випадків не визначає, автор пропонує власне їх бачення: якщо є достатні підстави вважати, що на тілі свідка можуть бути знайдені сліди злочину або інші докази, що мають значення у кримінальному провадженні, а також для оцінки правдивості його показань [2, с. 25].

Якщо піддати аналізу запропоновані автором підстави примусового освідування різних учасників кримінального провадження, у них важко знайти суттєві відмінності. У них мова іде про те, що наявні у слідчого дані свідчать про можливість виявити на тілі цих осіб сліди злочину або особливі прикмети.

У цьому зв'язку, слушною є думка С. М. Стахівського про те, що постанова про освідування, винесена відповідно до вимог кримінального процесуального закону, є обов'язковою для виконання усіма особами, у тому числі свідками. Завдання слідчого – встановити істину, а оскільки вони не завжди заінтересовані у цьому, їх відмову добровільно пройти освідування можна розуміти як приховану протидію розслідуванню [3,

с. 32]. Вважаємо, що коли є протидія розслідуванню, недоцільно позбавляти слідчого можливості застосувати усі допустимі законом засоби для виявлення на тілі особи слідів контакту з наркотичною речовиною або її вживання. Таке вирішення даного питання ґрунтується на положеннях ч. 3 ст. 241 КПК України, в якій зазначається, що у разі відмови особи, незалежно від її процесуального статусу, пройти освідування добровільно, воно проводиться примусово та відповідає вимогам ч. 7 ст. 110 КПК України про те, що постанова прокурора є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується.

Доцільність та допустимість примусового освідування підтверджується результатами опитування слідчих, за якими кількість осіб, що свідомо ухиляються від освідування останнім часом значно зростає, зокрема: 87% – підозрюваних, 21% – потерпілих, 9% – свідків [4, с. 341].

На завершення слід зазначити, що закріплення у нормі КПК права слідчого проводити освідування примусово, якщо особа відмовляється пройти його добровільно, справляє на неї необхідний психологічний вплив, а правильне його роз'яснення особі сприятиме зменшенню конфліктних ситуацій. Подальші дослідження даної слідчої (розшукової) дії, як ефективного засобу інформаційного забезпечення розслідування та узагальнення слідчої практики сприятимуть розробленню криміналістичних рекомендацій щодо покращення її проведення при розслідуванні злочинів у сфері наркобізнесу.

#### Список використаних джерел:

1. Маринів В. Правові засади освідування / В. Маринів // Вісник прокуратури. – 2003. – № 12(30). – С. 71-76.
2. Савицький Д. О. Захист прав особи при проведенні освідування / Д. О. Савицький // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [Текст] : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 8 листоп. 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 24-26.
3. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: Науково-практичний посібник / С. М. Стахівський. – К. : Атіка, 2009. – 64 с.
4. Чаплинський К. О. Актуальні проблеми застосування примусу під час проведення освідування / К. О. Чаплинський // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2011. – № 3. – С. 336-342.